Kemenesaljai Digitális Könyvtár
2012.05.21. 9:41

KÁLDOS GYULA

EGY NÉPTANÍTÓ ÉLETÉNEK FŐ ÁLLOMÁSAI

- SZAKÁLY DEZSŐ (1903 – 1979) -

A fiatal Szakály Dezső

Szakály Dezsőt Kemenesalja neves személyiségei között tartjuk számon. Az utókor általában a hegyhez – a szőlőhöz – kapcsolja tevékenységét, mert amikor Kemenesaljáról vagy a Ság hegyről volt szó, akkor Szakály Dezső neve került szóba. Nyilatkozatai hangzottak el a Magyar Rádió és a Győri Rádió különböző műsoraiban, s gyakran szerepelt a Falurádió műsoraiban is.

Azóta, hogy 1979-ben meghalt, nagy a csend körülötte. A csend okát keresem. Lapozgatom a régebbi honismereti folyóiratokat, újságokat, keresem Szakály Dezső nevét, de nem találom. Azóta nem írtak róla?

Lám-lám, milyen rövid az emlékezet, a hála Dezső bácsi iránt, pedig az iskolából több száz jófejű gyerek továbbtanulását segítette, a falu felnőtt lakosságának pedig esti iskolai oktatója, tanácsadója, ügyintézője volt[1] és élvezték vendégszeretetét többen olyanok is, akik megtehették volna, hogy leírják élményeiket vele kapcsolatban, mert a szó elszáll, az írás megmarad. Üdítő kivétel dr. Kuntár Lajos írása[2], valamint dr. Tenk Antal egyetemi tanár kéziratban megmaradt visszaemlékezése[3] és az az előadás, amelyet e témában tartottam[4].

Ki volt Szakály Dezső? Mindenekelőtt néptanító, a szó igazi értelmében, zenét is szerző költő, hagyományápoló, szőlész-borász, és nem utolsósorban tagja volt annak a celldömölki honismereti közösségnek, amelynek 30 éves jubileumán 2003-ban reá is emlékeztünk.

Dolgozatomban az értékteremtő Szakály Dezső tevékenységét kívánom röviden bemutatni, amely nem is olyan könnyű, hisz kortársunk volt, és jelzett korszakai közül bármelyik önálló tanulmány tárgya lehetne.

A SZÜLŐFÖLD

A Dunántúli-dombságnak – amely magában foglalja a Belső és a Külső--Somogyot – fő jellemzője a kis tájakból álló átmenet a középhegység és az Alföld között.

Évszázadokkal korábban a vidék nagy részét zárt erdők uralták, azonban a mezőgazdaság terjeszkedése folytán az erdők területe jelentősen lecsökkent. Ma erdők, szántók, rétek, tavak váltogatják egymást. Ennek a változatos tájnak egy kis egysége Iharosberény. Itt született 1903. december 17-én Szakály Dezső. A születési dátum – az akkori szokásoknak megfelelően – a családi „sublót" alsó fiókjába bevésve, ma is olvasható. A község a 61-es út mentén terül el, Csurgótól 12, Nagykanizsától 17 kilométerre.

Története a 13. századtól követhető nyomon. Első földesura, Iharos György IV. Béla feleségétől kapta a birtokot, majd több nemesi család után 1716-tól az Inkeyek lettek a környék földesurai. Barokk stílusú kastélyukat gondozott és védett park övezi. Iharosberényt a szelídgesztenye hazájaként említik, a 18. századból pedig egy tragikus kimenetelű boszorkányper kapcsán híresült el[5]. Két fiatal lányt vádoltak meg „szemmel" veréssel, természeti csapások előidézésével, halált okozó megigézéssel. A korabeli kínzások után a két szerencsétlen leányt megfojtották és elégették. A történetet nem véletlenül említem.

Szakály Dezső fiatal korától szerette az őt körülvevő természetet. Érdeklődését, kíváncsiságát a környéken tett barangolásaival, felfedező útjaival elégítette ki, amint ez a korabeli falusi gyerekeknél természetes volt.

Érdekelte a község története, általában a történelem, és minden, amit az idős emberek ajkáról ellesett. Több alkalommal hallott az öregek által emlegetett boszorkányperről, de akkor még nem gondolta, hogy valami hasonlónak maga is szemtanúja lesz.

Fontosabb demográfiai adatok Iharosberényről: Határa 8976 katasztrális hold. A község jelenlévő lakossága 1910-ben 1934 fő volt, vallásukra nézve 1076 katolikus, 2 görögkeleti, 792 evangélikus, 33 református, 31 izraelita. Az összlakosságból írt és olvasott 1403 fő. A statisztika a 6-14 éves korúakat 372 főben jelölte meg. A lakosságból összesen 7-en vallották magukat nem magyar anyanyelvűnek[6].

A minden után érdeklődő, új ismeretekre fogékony ifjú szerette a szabadságot. Gyermekkori elevenségéről hallottam a következő kis történetet.

Amikor a celldömölki vonatkísérők már Kaposvárig jártak, egy feltehetően sokat utazó úriembernek feltűnt az új személyzet. Megkérdezte tőlük:

– Hová valósiak?

– Celliek vagyunk, de Ságon lakunk – mondták.

– Akkor biztosan ismerik Szakály Dezsőt.

– Hogyne ismernénk, tanított bennünket, ő nagyon híres ember.

– Tudják, az volt ám egy rossz gyerek!

Kevés utas volt, elbeszélgettek. Hazatérve átadták Szakály Dezsőnek az újdonsült ismerős üdvözletét és jó kívánságait. Köszönte a közvetítést, jól esett a szülőföldjéről érkező jó kívánság, s kis szünetet tartva így szólt:

– Tudjátok, kevés olyan rossz gyereket ismerek, mint aki az üzenetet küldte.

Az egyikből pap, a másikból tanító lett, hát így vagyunk ezekkel a gyermekkori csínytevésekkel tarkított évekkel...

Az iskolában hamar kitűnt társai közül élénk észjárásával, fogalmazásaival, megnyilatkozásaival, tanítója külön is foglalkozott vele[7]. Többször szorgalmazta a szülőknél: a gyereket taníttatni kell. Részben a háborús körülmények miatt, részben a szűkös anyagiak miatt a továbbtanulás nehezen jött össze.

A háromtagú család néhány hold földön gazdálkodott, a birtoknak része volt egy 970 négyszögöles szőlő. Édesapja egyetlen fiában látta az ősi juss, a gazdálkodás továbbvitelét, ami életszerű elképzelés volt, de a fiú nem akart földműves lenni. Édesanyja egyetértett a tanító javaslatával, támogatta a magasabb iskolai képzésben való részvételt. A fiú más véleményen volt[8]. Iparos, méghozzá asztalos akart lenni. Nem véletlenül. Iharosberényben lakott egy művelt asztalosmester, Ádám Jánosnak hívták. Nagy és szép könyvtára volt, sógora, Ruhos Géza Kassán volt könyvkötő, s minden újonnan megjelent könyvet díszes bőrkötésben megküldött neki, természetesen vásárolt is könyveket. A fiatal Dezső igen jó barátságba került Ádám Jánossal, miután tőlük hordta naponta a tejet, gyakran találkoztak. Ádám János nemcsak könyveit adta kölcsön, hanem irányította is olvasmányait, sok érdekes könyvhöz jutott így hozzá. Egy kisgazdapárti képviselő tartott előadást az őszirózsás forradalom idején, s ha valamit rosszul mondott vagy értelmezett, Ádám János rendre kiigazította. Azt mondta a képviselő indulatosan: *„Ha maga jobban tudja, álljon ide, és mondja tovább!”*. Az asztalosmester rögtönözve mondott beszédet, amit nagy tapssal fogadott a hallgatóság. Szakály Dezső az asztalosságot komolyan gondolta. Vásárolt egy zöld színű, köténynek való anyagot, és kérte anyját, varrja meg. Anyja kétségbe volt esve, egyetlen fiát papnak vagy tanítónak szánta, mert faluhelyen a papnál és a tanítónál okosabb embert akkor nem ismertek. Dezső hiába mondta, majd üzembe kerül, és ott művezető lesz, de anyja nem engedett.

Az időpont 1919 augusztusa, a Kommün bukása. Dezső bácsi így emlékezett az akkor történtekre: *„Ádám Jánost a kommün alatt beválasztották a járási direktóriumba, annak elnöke lett. A bukás után Iharosberényben is megjelent a hírhedt Prónay különítmény, és begyűjtötték a kommün alatt szerepet vállalt személyeket, így Ádám Jánost, dr. Dohány Jenő járásbírósági jegyzőt és Farkas János állomás felvigyázót. Miháldra akarták őket vinni, hogy ott végrehajtsák rajtuk az ítéletet. A szállító jármű azonban éppen a kastély előtt elromlott, Prónay úgy döntött, a kastély udvarán végzik ki őket. A gróf ebbe nem egyezett bele, ott van a községháza, vigyék őket oda. Így is lett.”*

Akkor Iharosberényben augusztusban volt a takarulás. Dezső segített Teke Lajos tanító úréknál, mert mint később többször is elmondta, ha ők nem nyúltak volna a hóna alá, akkor ő most egy nyugdíjas tsz-paraszt lenne. Szeméből melegség sugárzott, amíg tanítójáról beszélt. Az asztag folyamatosan magasodott, állást kellett csinálni, Dezső abban állt, helyezkedett el, a feldobált kévéket vasvellával elkapva, adta tovább az asztagrakóknak. Kemény munka volt – kipróbáltam én is. Már esteledett, amikor az utcán valaki azt kiabálta: Ádám Jánost akasztják! Mit beszélnek? Ádám Jánost akasztják? Mindenki abbahagyta a munkát, szaladtak a községházára. Prónay akkor vezette elő a meggyötört Ádám Jánosékat, és mondta a magáét, hogy mit műveltek ezek a piszkos kommunisták. A Prónay –vörös hajú, szeplős alak– egyszer csak feltette a kérdést jelenlévőknek: „*Mit érdemelnek ezek?*”... Hátul a tömegben megszólalt valaki: „*Kötelet*”! Más nem szólt... Dezső bácsi a beszélgetésünk során megerősítette: egyetlen ember kiáltott kötelet. Prónay erre azt mondta: „*A népítélet – halál!*” És a három embert felakasztották. A jelenlévők a sokktól, a döbbenettől nem jutottak szóhoz. Prónay mellett volt ott egy celli ember is. Már sági éveiben felismerte Dezső egy pinceszeri látogatáson, az illető nem tagadta, hogy ott volt. Nevet nem említett, csak annyit jegyzett meg, hogy Zlehovszky tőle vette a szőlőt[9].

Miként alakult volna Szakály Dezső sorsa, ha nincs 1919, nem tudni, tény, hogy nem lett asztalos.

A SOPRONI ÉS CSURGÓI ÉVEK

Időközben híre jött, hogy lehet menni tanulni Sopronba. A tanító úr előkészítette édesanyja útját, aki titokban elment Sopronba, és beíratta az evangélikus tanítóképzőbe.

Sopronban ez idő tájt főleg tót és sváb gyerekek tanultak, ezért feltűnt egy szín magyar vidékről érkezett fiatalember beszéde, egész magatartása.

Miben volt más? Például a magatartásában. Az volt a szokás, hogy az elsősöket „*megcsapták*”. Amikor rákerült a sor, a következőket mondta: „*Idefigyeljenek, urak, ha itt az a szokás, hogy az újoncokat megcsapják, én az iskola rendje ellen tenni nem akarok. Hozzanak egy hegedűt, és nótaszó mellett tegyék, mert mi, somogyiak nagyon szeretünk danolni.*” Az öregek majdnem neki mentek, erre ő megfogta a szoba közepére kitett szék támláját – a székre kellett ráhajolni –, és határozottan kijelentette: „*Hozzám ne nyúljon senki, amíg nóta nincs!*” Lett nóta. Ám hogy mennyivel kapott többet, arról nem beszélt.

Magyarból gyakran írtak dolgozatot, az első mindjárt olyan jól sikerült, hogy a tanár a következő órán felolvasta. Voltak kirándulni, és arról is írtak. A legtöbben csak azt vetették papírra, hogy jöttek-mentek, ő meg leírta, hogy milyen szépen és mit fütyült a sárgarigó, meg a csalogány, s hogyan susogtak az erdő fái stb. Ezt megint felolvasták. Tekintélye lett. Egyedül csak Cirman nagytiszteletű úrral, a hitoktatóval volt baja, bajuk, mert ő minden anyagot szó szerint követelt, ha valaki hibázott, mondta a magáét.

Év vége felé Dezső megbetegedett, sokat soványodott.

Édesanyja kérte, jöjjön át Csurgóra – igaz, állami iskola –, de legalább közel van, haza tud jönni, és be tudnak járni hozzá. Dezső Sopront nagyon szerette, de szót fogadott anyjának. Itt járta ki aztán a 2. és a 3. osztályt.

Csurgón a tanév a következő változásokkal kezdődött. Apjának lakott ott egy jó barátja, Dombi bácsi, nála lett szállás, és Török József kocsmáros barátjánál volt az ebéd és a vacsora. Az udvarban lakott Dezső keresztanyja, hozzá reggelire betettek egy füstölt sonkát. Töröknek pedig azt mondta az apja: itt van egy hordó vörösbor, Dezsőnek délben 3, este 2 déci bor kijár.

A csurgói bemutatkozás jól sikerült, mert Dombi bácsi úgy vigyázott rá, mintha leány lett volna. Este időben zárta a kaput. Dezső szokása szerint előre tanult. Történelemórán feltűnt és tetszett neki, hogy a tanár egyéni módon, érdekesen világítja meg az anyagot, és ezt odaírta a könyv margójára. A következő órán felelés: Szakály Dezső! Ő elmondta mindazt, amit a könyv margójára írt. Erre az idős Tömör Boldizsár felugrott az asztal mellől, rácsapott az asztalra, s azt mondta: *„Látják, fiúk, így kell tanulni. Meglátszik, hogy Sopronból jött!"*

Hasonló élménye volt más tantárgyakkal is, kivéve a magyart. Írtak egy dolgozatot, immár befejezte, s a végére odaírt egy verset. A vers olyan jól sikerült, hogy a tanár nem vette észre, hogy azt az ő diákja írta. Pirossal ezt írta a dolgozatra: *„Ha valakitől idézünk, azt idézőjelbe kell tenni."* Dezsőt bántotta a tanár megjegyzése, s felállt: *„Tanár úr, kérem, ezt a verset nem idéztem, hanem én magam találtam ki."* A tanár azt válaszolta, hogy egy soproni gyerektől többet vár, aztán még felesel is, és beírt egy nagy elégtelent. Az osztály nagy része kuncogott, no most megkapta a soproni gyerek.

A baj nem járt egyedül. Jött az intőosztás. Úgy érezte, jól tanul, gondolkodni szabad, meg szokott is, nagy baj nem lehet. Az egyik szünetben az udvaron sétálgatva anyját látta közeledni, szomorú arccal. Futott elébe, aggódva kérdezte, mi baj van? Anyja elővett egy levelet, átadta neki, olvassa. A címzett Szakály József, Iharosberény. Kivette a beléget és nézte. Szakály Dezső történelem, lélektan - intő. Ez lehetetlen, mondta édesanyjának, hiszen meg is dicsértek. Éppen lélektan óra következett, ment a tanár elé, kérdezte, nincs-e itt valami tévedés. Az irodában kiderült: a névsorban következő tanuló intőjét küldték el Iharosberénybe. Édesanyját ugyan megnyugtatták, de sohasem hitte el, még évek múlva is azt mondta, hogy a tanárok kibeszélték magukat, hogy őt megnyugtassák. Az igazi baj oka nem az intő volt, hanem ahogy azt megtudták. A faluban több Szakály József lakott, ráadásul ők laktak a postás járása végén. Mire a levél hozzájuk ért, már az egész falu tudott az intőről. Édesanyját az bántotta igazán, hogyan mondja el mindenkinek a tévedést.

A harmadik évben is történt egy s más.

A velük szemben lakó Valent bábosnak csodaszép leánya volt – Dezső bácsi szerint az angyalok ilyen szépek. Sokszor megcsodálta. A nap bizonyos időszakában a csinos hölgy a gyerekeknek márcot árult. Ilyenkor a sok apró gyermek odasereglett, ő is beállt a sor végére, de amikorra rákerült volna a sor, ismét a végére állt, hogy tovább nézhesse. A tanulás most elmaradt. Másnap

a csinos hölgy férje, kedvenc tanáruk gyakorlótanítót kapott, aki feleltette, ő meg nem készült. A leégés Dezsőt és a tanárt is bántotta. A következő órákon hiába nyújtózkodott, a tanár nem fogadta a jelentkezést. A bábosék családjába tartozott az a Valent Gusztáv is, aki később Szombathelyen a megyei bíróság elnöke lett, és sok ürgeívó cimborát hozott a Ság hegyre.

Fontolgatta, visszamegy Sopronba. A döntést elősegítette az is, hogy valaki bepanaszolta az igazgatónál, hogy kocsmában étkezik, és ott italozások vannak. Hivatta az igazgató, aki sokminden felől érdeklődhetett volna, de csak arra volt kíváncsi, mi volt az ebéd. Ő meg rávágta: pörkölt galuskával. Erre az igazgató azt mondta, az éppen gyomorbajos embernek való, holnaptól Convictuson fog kosztolni és úgynevezett kasztra lakásokban helyezik el egy özvegy jegyzőnél, hetedmagával. Ráadásul a szállás éppen a kocsma mellett volt. Bántotta szabadságérzetét, de nem volt mit tenni.

Este utcabált rendeztek a faluban, sátorosok voltak, harmadmagával kiment a bálba. Csak egy pohár sört ittak, nem is táncoltak, de két tanáruk észrevette őket, és a kiruccanásért kevésbé szabályszerű magatartás jegyet adtak nekik. Majdnem kicsapták őket, de az igazgató a pártjukra állt, a jegyet azonban nem tudta megváltoztatni. Így negyedikben elment Sopronba. Ebben a döntésben azért volt megint egy kis szülői-anyai segítség, mert evangélikus tanító csak az lehetett, aki Sopronban végzett, és nem volt mód válogatni az álláshelyek között.

Bement az igazgatóhoz – Hamar Gyulának hívták –, elmondta neki magatartásjegyének történetét, aki megtette szobafelelősnek, ugyanis elsőből még jól emlékezett rá.

Gondja csak a némettel volt, de padtársa, Reisz Miska segített neki. A fizetség a segítségért kemencében sült dióspogácsa volt, amit anyja küldött, s fölségesen finom volt, Miska nagyon szerette.

Év végéig nem is volt baj, de az utolsó nap bevágott a sistergős istennyila. A hátralévő egy hónap már a felkészülésé lett volna. Édesapja nagyon szigorú ember hírében állt, de mindent megadott fiának, semmiben hiányt ne szenvedjen, és rendszeresen ellátta zsebpénzzel úgy, hogy Berzencére elvitt egy hordó vörösbort, és annak árát elküldte Sopronba. Így a kimaradás általában nem okozott gondot. Az utolsó este is így történt. Későn ment haza, a megszokott jelre nem nyílt az ablak, szobatársa kiszólt, nem adhatja oda a kulcsot, mert az igazgató tudja, hogy kint van, és várja a szobájában. Jézus Mária, már csak ez hiányzott! Mese nem volt, becsengetett a kollégium kapuján, jött a pedellus. „*Keserű, most véged van!*". Szakály Dezsőt csak „keserűnek" nevezte a következő eset miatt. Apja nemcsak pénz küldött, hanem szüret után egy-egy kisebb hordó bort is. Dezső betette az ágya alá. A pedellus takarításkor észrevette a hordót, kerített egy slagot, lehasalt a hordó mellé, és addig ivott, amíg végül nem tudott felkelni, és elaludt. A bor pedig, amíg a slag a hordóba ért, kifolyt a pedellus alá. Szürkületkor fedezték fel, először azt hitték, elvérzett, pedig csak berúgott. „*Keserű*" volt a murci.

Késore járt az idő, remélte, az igazgató lefeküdt, reggel talán más elbírálás alá esik.

Az igazgató azonban megvárta. Hol volt? Az addig kitalált sok variáció közül, azt mondta: *„Rokonok voltak, lekésték a vonatot, elbeszélgettek a másik vonat indulásáig."* *„No, jól van, reggel legyen az irodámban!"*.. *„Még ilyen nem volt, megírom az édesapjának"* – mondta másnap az igazgató. Ő addig könyörgött, amíg az igazgató szíve meglágyult, és nem írt a szülőknek, ellenben kapott egy hónap szobafogságot. Több idő már nem is volt hátra a tanévből. Azon túl, hogy nem mehetett ki, naponta háromszor jelentkeznie kellett – a reggeli, az ebéd és a vacsora kint volt a gimnáziumban –, és amikor visszaérkeztek, az igazgatónak mindig akkor volt dolga az udvaron. Oda kellett menni, összecsapni a bokáját: *„Igazgató úr, kérem megérkeztem."* A gyerekek meg rihegtek-röhögtek, mert ők oda mehettek, ahova akartak, hiszen tanítás már nem volt.

Lett ebből haszon is. Az egy hónap alatt bepótolta mindazt, amit év közben elmulasztott. Ha valaki nem tudott valamit, tőle kért segítséget, és ő megmagyarázta neki. Eljött a képesítés napja. Mindent átvett, kivéve a hittant, mert ebből a másodikos anyag volt a vizsga tárgya, de ő akkor Csúrgón járt iskolába. Tankönyv volt ugyan, de rettenetes rossz nyelvezetű. A negyedikes hittant tudták, mint a vízfolyást, mert azt a Hanszmann tanította, őt meg imádták. Nála a hittanóra mindig egy-egy történettel, adomával kezdődött, néha ezzel sok idő elment, a gyerekek élvezték az órát. De! Ha valaki nem tanult volna a következő órára, azt meg is ölték volna, annyira szerették a Hanszmannt.

Egy katolikus tanáruk észrevette Dezső bánkódását, és megkérdezte, miben lehetne a segítségére. Ő elmondta a gondját, a tanár meg hozott neki egy könyvet – Kempis Tamás Krisztus követése[10] –, és azt mondta, ebben ugyanaz van, mint amit ők tanultak másként szövegezve, azzal meg ne törődjön. Igen megtetszett neki a könyv nyelvezete, többször elolvasta, különösen az eredet kérdését.

Jött a vizsga napja, mentek fel az emeletre, elöl a tanárok, néhány lépésre, de még halló távolságra a diákok: Patyi, Pinner, Reisz, Szakály. Megütötte a fülét egyik tanáruk megjegyzése: *„Igen, igen a Szakály Dezső jól indult, de ne sokat várjanak tőle, urak!"* Jó ég, ha megbukik, hogyan megy haza?

Az elnök osztotta a tételeket, neki az eredet kérdése jutott. Megkönnyebbült. Mindjárt a kis könyv jutott eszébe, még a betűket is látta. A vizsgáztató – Kis Jenő teológia tanár, akit akkor láttak először – megkérdezte, mit olvasott hozzá. Rávágta, hogy Kempis Tamás: Krisztus követése. A tanárok, mint akiket a kígyó csípett meg, összenéztek, a gyakorlóiskola tanára majdnem leesett a székről. Valami nagy baj történt – gondolta Dezső. Kis Jenő azonban beírt egy nagy jelest, még a lap is kiszakadt. Erre a többiek is beírták a jelest. A tanár ugyanis a felelés közben felismerte, miből készült, és arra volt kíváncsi megmondja-e.

Jött a neveléstan. Két tétel volt: a szeretet mint fegyelmező eszköz és a gondolkodáson alapuló akarat. Az igazgató vizsgáztatott, akinek volt egy mondása: *„Erős akarattal az ember még király is lehet."* Ezt első hallásra megkedvelte, és beleszőtte feleletébe. Tetszett a felelet, kezdett rendbe jönni a lelki egyensúlya, amikor a magyar tanár bejelentette, szigorított vizsgát kér, mert dolgozataiban Isten nevét kis betűvel írta. Az elnök mondta, tollhiba, de a tanár nem engedett. A felelet szóbeli része jól sikerült, utána a táblát teleíratták vele nehezebbnél nehezebb szöveggel. Minden ment, mégiscsak hármast kapott.

A háttérben egy fegyelmi tárgyalás ügye állt. Patyi, egy celli bádogos fia igen rosszindulatú volt. Jellemtelen fráternek nevezte egyik tanárukat, aki ráadásul katolikus volt. Ez nagyon bántotta a többieket, mert ez a tanár többször elment velük a Gambrinusba és egy pohár sör és 10 deka sajt mellett szépen elbeszélgettek, utána mindenki ment a dolgára, senki nem élt vissza a helyzettel. A fegyelmi tárgyaláson Szakály Dezső terhelő vallomást tett Patyira, aki rendszeresen hordta a bort a magyar tanárának a Ság hegyről. Innen fújt a szél.

Vége lett a vizsgának. Jöttek ki a teremből, megkérdezte egyik diákbarát tanárukat, miért néztek össze annyira Kempis Tamás nevének említésekor. *„Miért, te szamár, hát nem tudod, hogy ő nagy katolikus teológus volt?"* Nem tudta. Persze fordítva is elsülhetett volna.

A bankett a Lővérekben volt. Hamar Gyula igazgató maga mellé ültette Szakály Dezsőt. Mondott egy nagyon szép beszédet, majd Szakály Dezső kért szót, és a következőket mondta: *„Igazgató úr, kérem, nagyon fájdalmas volt az operáció, a júniusi szobafogság igen rosszul esett, ugyanakkor sokat köszönhetek neki. Ezúttal megköszönöm az igazgató úrnak, mert közel sem lett volna ilyen a bizonyítványom, ha nincs a szobafogság."*

„Látják, urak, ez az én nevelésem" – mondta az igazgató, és kezet fogtak. Így búcsúztak el egymástól és Soprontól 1923. június havában.

A tanítói pályára felkészítő tanulmányok befejeződtek, megkapta tanítói oklevelét. Kutatásaim során előkerült egy hitelesített másolat[11] Szakály Dezső egyházi ének-zeneképesítését igazoló bizonyítványról is, amely a következőket tartalmazza. Egy öttagú vizsgáló bizottság őt a Képesítő-vizsgálati Szabályzat 76.§ értelmében egyházi énekből és zenéből megvizsgálta, és mindkettőről jó minősítést adott. A bizonyítványt 1923. december 22-én Csurgón állították ki. A másolatban ugyan nem szerepel a *„kántorizálás"* kifejezés, de későbbi iratokból egyértelműen kiderül, hogy az egyházi ének-zeneképesítést igazoló bizonyítvány azonos a kántori oklevéllel, hiszen az Akaliból 1925. október 30-án az alsósági Iskolaszékhez benyújtott kérelméhez a 2./ pont alatt mellékelte kántori bizonyítványát is.

A DOLGOS ÉVEK

Első munkahelye Balatonakali volt. 1924 őszén meghívták egy államsegély nélküli úgynevezett törpe iskolához Akaliba. A tanítás mellett a kántori teen-

dőket is el kellett látnia, továbbá minden vasárnap prédikálnia, délután pedig imádkozással könyörgést kellett tartania a templomban. Akaliban Lelkészi Hivatal nem volt. Jónás Lajos evangélikus lelkész írta a róla kiállított Működési Bizonyítványban: *„Ügyes tanító, jó kántor, kifogástalan magaviseletű fiatalember, aki bármely iskolában megállja a helyét, s bármely iskolát szép tehetségével és buzgalmával magas színvonalra emeli."*[12]

A kis létszámú közösség és gyülekezet, a megvont állami támogatás miatt, nagy nehézségek árán tudta a tanítói javadalmakat biztosítani, ezért fájó szívvel, de jelentkezett az alsósági gyülekezet pályázati felhívására.

Koczor Márton igazgató-tanító 45 évi hűséges szolgálat után 1925-ben nyugállományba vonult. A Tanügyi Közlönyben meghirdetett pályázatra 16-an jelentkeztek[13], közülük 6-ot hallgattak meg, de az 1925. november 25-én megtartott választási közgyűlésre már csak Szakály Dezső akali és Buzás Imre tényői tanítót hívták meg.

A választáson sokat számított a jelölt megjelenése, énektudása, orgonajátéka. Az sem volt közömbös, ki milyen pártfogókat tudott szerezni a gyülekezeten belül. A bemutatkozás a költői tehetséggel megáldott Szakály Dezsőnek sikerült jobban. A 173 érvényes szavazatból 114-en rá, 59-en Buzás Imrére voksoltak. A választás eredménye 15 nap elteltével vált érvényessé, addig lehetett felszólalással élni. Ilyen nem volt.

ÚJ KÖRNYEZETBEN

Alsóság sok vonatkozásban volt más, mint Akali vagy Iharosberény. Néhány évtizeddel korábban a főként lóvásárairól híres mezőváros lélekszámban megelőzte Kiscellt. Hegytörvény által szabályozott híres bortermőhely évszázadok óta. Szakály Dezső ideérkezésekor a hegy már erősen magán viselte a bányászat nyomait, de a hegy alakjának egy jelentős érintetlen részét még szemlélhette a korabeli tulajdonviszonyokkal együtt.

Egyik oldalon tapasztalhatta a természetvédők – élükön Herceg Ferenc író – hegymentő törekvéseit, másfelől a bányavezetés ideérkezésének évében 55 db, kétlakásos épületet adott át, így jött létre a bányatelep, éppen az intenzívebb kitermelés érdekében.

A gyülekezet lélekszáma 100 év alatt megduplázódott, 1930-ban 1211 evangélikus élt itt. A létszám folyamatos növekedése indokolta, hogy a nemesdömölki gyülekezettől – mint leánygyülekezet – leváljanak, önálló gyülekezetet alkossanak. Tervek voltak az iskola felújítására, bővítésére és egy harmadik tanítói állás létrehozására. Előbbi 1926-ban, utóbbi 1929-ben, a gyülekezet önállósulása pedig 1931-ben valósult meg. A fiatal tanítónak bőven jutott feladat.

Hivatali elődei közül többen felhívták magukra a kutatók figyelmét a tanítás mellett végzett egyéb tevékenységükkel.

Nagy János evangélikus rektor[14] az 1830-as években jegyzője volt a Sági Hegyközségnek is. A tulajdonviszonyokban bekövetkezett változásokról fel-

fektetett könyvben nagyon pontos leírással a szomszédok mellett sok egyéb információt, hiteles adatot szolgáltat az utókornak.

Berecz József Ságon tanított 1864 és 1880 között. Fiaihoz írt levelei sok tekintetben kortörténeti dokumentumok, így aki Alsóság történetével foglalkozik, annak ezek a levelek, illetve feldolgozásuk komoly segítséget nyújt.[15]

Koczor Márton[16] - a közvetlen elődd - a gyülekezeten belüli munkát írta le 1904 és 1922 között.

Ide kívánkozik a kortárs Balázs Béla lelkész munkálkodása is, ő 1938-tól 1950-ig foglalta össze a gyülekezet történetét.

Szakály Dezső minden vonatkozásban méltó utódnak bizonyult, a továbbiakban erről részletesebben lesz majd szó.

A tanító feladatkörét az ún. „*Hiványlevél*"-ben rögzítették, másutt „*Díjlevél*"-nek nevezték. Szakály Dezső hiványlevele elkallódhatott, gyermekei sem találták meg a rájuk hagyott iratok között.

A tanköteles gyermekek oktatása, vallásos szellemű nevelése mellett új feladat is megjelent: az egyesületek irányítása. 1905. február 18-án Nőegylet, 1920. február 18-án Ifjúsági Egyesület (fiú), 1930. november 16-án Leány Egyesület alakult. Komoly vallási, hazafias, közéleti nevelés folyt az egyesületekben a tanítók vezetésével. Volt idő, amikor mindhárom egyesületet Szakály Dezső irányította. Az egyházi jellegű egyesületeken túl a polgári Lövész Egyesület parancsnoka is volt. Alsóságon viszonylag későn, 1926-ban alakult meg a Levente Egyesület, ahol a kezdeti időszakban a sport és a testnevelés dominált, ezen keresztül igyekeztek összefogni az ifjúságot. A háborús előjelek idején a katonai előképzés kapott szerepet. Szakály Dezső előbb ellenőr, titkár, majd főoktató és végül parancsnok lett. A sági leventék kimagasló eredményeket értek el a különböző szintű lövészversenyeken. Nekik volt a legkorszerűbb lőterük a járásban. Mindig nagy sikere volt a levente apródok torna-gúlagyakorlatának. 1941-ben az országos népies tornaviadalon 45 csapat közül az előkelő 17. helyen végeztek Csepelen Szakály Dezső irányításával.

Ott találjuk őt az ezüst- és aranykalászos gazdatanfolyamok szervezőinek oktatói között is.

Munkaigényes feladat volt a falusi színjátszás, az évi 2-3 előadás betanítása. Soksok színdarab rendezése fűződik nevéhez. Az egykori szereplők visszaemlékezései szerint jól tudott rendezni, ha valakit meghívott egy-egy szerep eljátszására, az megtiszteltetésnek érezte. Műsorukon a korabeli népszínművek szerepeltek. Maga is írt színdarabokat, a Harmadás Jóska című darabját többször előadták.

A tanítóknak adott juttatást a hiványlevél tartalmazta, de mint utaltam rá Szakály Dezsőé elkallódott. Vannak viszont elismervények egyházi fizetésének átvételéről. Az első év után és a később felvett járandóságai között lényeges különbséget nem láttunk, nem úgy, mint az évekkel későbbi első női tanító megválasztásakor.

A 30-as évek elején még tartott a világgazdasági válság, nagy munkanélküliség sújtotta az egyes társadalmi rétegeket, tragikus helyzetben voltak

a fiatal diplomások, akik jórészt szociális segélyen tengették mindennapjaikat. Ilyen körülmények között nem csodálkozhatunk azon, ha egy megüresedett állásra sokan jelentkeztek.

Ságon 1931-ben meghalt Joós Géza másodtanító, a gyülekezeti vezetők úgy döntöttek, a jövőben a megüresedett állást tanítónővel töltetik be.[17] A Tanügyi Közlönyben és a Néptanítók Lapjában közzétett hirdetésre az ország legkülönbözőbb helységeiből 52, jobbnál jobb ajánlkozás érkezett. Köztük volt a Budapesten 1910-ben született, Szarvason 1930-ban oklevelet szerzett, árvaságra jutott Haitl Ilona. A választás nem volt egyszerű dolog, a jelentkezők nagy száma önmagában megnehezítette a döntést, bonyodalmakat okozott a gyülekezet megosztottsága, sőt, az egyházmegye esperesének külön jelöltje volt. Két forduló sem hozott eredményt, a harmadik előtt egyeztették a véleményeket, és megállapodtak Haitl Ilona megválasztásában. Ebbe az esperes nem akart belenyugodni, de látva a gyülekezet egységét, „*megbékélt*".

Több mértékadó személy véleménye szerint a következő történt. A régi időkben minden községben volt egy-egy tekintélyes, módos, köztiszteletben álló személy, akinek hallgattak a véleményére. Ilyen tekintélyes ember volt Csajbók Ernő – ekkor éppen bíró –, ő mondta: „*Emberek, az árva lányt kell megválasztani*". Ma már tudjuk, milyen jó döntést hoztak a „*szelíd lelkű, kötelességtudó*" tanító megválasztásával. Később ő lett Szakály Dezső felesége, ezért említem megválasztásának körülményeit, továbbá azért, mert az ő hiványlevele mutatja a választás folyamatát, a feladatokat és a díjazást.

„*A megválasztandó tanítónőnek kötelessége leend úgy elemi, mint az ismétlőiskolában a reábízott osztályokban a növendékeket az egyházkerületi tantervnek megfelelően lelkiismeretes hűséggel oktatni, vallásos szellemben nevelni.*

Női kézimunkát az elemi és ismétlőiskola osztályában díjmenetesen oktatni.

Kántortanító és másik osztálytanító társát akadályoztatása esetén azok felkéréseire, vagy a gyülekezet felszólítására úgy a kántori, valamint a tanítói teendők elvégzésében helyettesíteni tartozik.

Mindezeken kívül tartozik mindennemű iskolán kívüli munkában, u.m.: nőegylet, leányegyesület, vallásos ünnepek rendezése, stb. továbbá minden nemű rendtartási munkában lelkiismeretesen részt venni és segédkezni.

Mely buzgó fáradozásaiért számára Istentől bőséges jutalmat kérve gyülekezetünk általános jótállásának ünnepélyes lekötése mellett megajánljuk, és gyülekezetünk mindenkori gondnokai által számára kiszolgáltatjuk a következő járandóságokat:

1./ Készpénzben: a mindenkori kezdő tanító fizetés 10, azaz tíz százalékát.

2./ Gabonában: 600 kg búzát, és 600 kg rozsot.

3./ Egy bécsi öl kemény hasáb tűzifát felaprózva.

4./ Természetbeni lakásul egy szobát és egy előszobát."[18]

A „hiványlevél" kelte 1931. szeptember 27. Ezt megelőzően szeptember 20-án a díjlevelet jóváhagyta és a Kemenesaljai Ágostai Hitvallású Evangéli-

kus Egyházmegye pecsétjével látta el az esperes. Haitl Ilona nyilatkozott: a 2. számú osztály tanítói állásra történt meghívást elfogadja, és a díjlevelet aláírja, tudomásul veszi, hogy 3 évig segédtanítói minőségben működik ezen minőségnek megfelelő javadalommal.

Dátum: október 12. Még aznap az esperes a díjlevelet megerősítette.

Így zajlott régen a tanítóválasztás.

A háromfős testületben Haitl Ilona az 1–2. osztályt, Nagy István a 3–4. osztályt, Szakály Dezső az 5–6. osztályt tanította.

Nézzünk néhány példát Szakály Dezső egyházi juttatására is, hasonlítva egy hetven évvel korábbi juttatáshoz.

1855. évre Somogyi György és Pető Ádám gondnok beszolgáltattak:

43 váltóforint készpénzt, 12 mérő búzát, 21 mérő rozsot, 9 mérő árpát, kendert, tojást, bort, fát, fuvart, szénát és szalmát.

Ság, december 15. 1855. Aláírás Berec József.[19]

Az 1925. évi november 23-tól az 1926. évi november 23-ig járó egyházi fizetésem fejében Somogyi Ferenc és Esztergályos János gondnokok beszolgáltattak:

1./ Készpénzben	3.200.000 koronát,
2./ 168 liter bor helyett	1.560.000 koronát,

3./ 4 öl fát természetben,

4./ 4 öl fát felaprózva 560.000 korona értékben, összesen 5.320.000 korona érték,

5./ 800 kg búzát, 1150 kg rozsot és 465 kg árpát.

Ez volt az első fizetése a korona utolsó évében.

A pengő megjelenése után az 1926. évi november 23-tól az 1927 évi november 23-ig járó egyházi fizetésem fejében Esztergályos János és Kovács Sámuel gondnokok beszolgáltattak:

1./ Készpénzben	260 pengő,
2./ Malomfuvarok (4) fejenként 16	64 pengő,
3./ 3 öl fát természetben	
4./ 1 öl fát pénzben	64 pengő,
5./ 168 l bor á /1,1 pengő	184,8 pengő,
6./ folyó évi jan. és febr. hóra	43,32 pengő
Összesen	568,12 pengő

Gabonában 800 kg búzát, 1150 kg rozsot, 465 kg árpát, hogy felvettem, elismerem és nyugtatom.

1927. december 30. Szakály Dezső
ev. tanító[20]

Az iskola kapott állami támogatást is, ennek mértékére nem találtam adatot. A díjazás általában az állam részéről egy tanító juttatásának biztosítása volt.

Szakály Dezsőt az utókor szigorú, de igazságos tanítóként ismeri. Munkálkodásával új színt és lendületet hozott a gyülekezet és a falu életébe.

Tanítói hitvallását versben is megfogalmazta.

Tanító vagyok

Tanító vagyok. Magyar tanító.
Másnak nem sokat mond ez a két szó,
de nekem mindent. Maga az élet.
Múlt, jelen, jövő. Biztos ígéret
arra, hogy népem mellett állhatok,
dolgozó Embert, azt formálhatok.

Embert, dolgozót, aki víg s szabad,
szenet fejt, tervez, szánt, vet és arat.
Országot épít, gyógyít, muzsikál,
mint a sas madár fönn az égben száll.
Embert, ki Úr lett a Világ fölött
s Ember maradt az emberek között.

Tervem csak egy van. Állandó s örök:
ha a nap süt rám, ha a menny dörög
Vetni magot, a gazt irtani,
az ifjú embert úgy tanítani
ege ha borul, vagy ha kiderül:
szeresse honát „rendületlenül"!

Ez az én tervem, vágyam, álmom is.
Esküt tettem rá, és azt tartom is.
Egy nemzedéknek fogom kezét,
figyelem féltően az ütőerét.
Egy nemzedéknek, mely mint a szökőár
magasba tör és emberségre vár.

Ha szíve dobban, azt is érzem én.
Ha könnye perdül, az is az enyém.
Örömét, búját osztva viselem...
Így, csak így teljes az én életem.
Érettük élek, érettük halok,
mert magyar vagyok, tanító vagyok.

A KÖLTŐ

Szakály Dezsőt tanítóként és ifjúsági vezetőként jól ismerték Kemenesalján, azonban országosan ismert költészetével, főként hazafias tárgyú verseivel lett.

Lehet, hogy e közlés meglepetésként hat, pedig így van.

Igaz, életének első feléből valók a csak részben ismert versei, 1945 után nem találkoztam közölt versével, ami nem azt jelenti, hogy nem is írt. Erre utal a Vasi Írók csoportjával tartott kapcsolat, amelynek tagjait gyakran látta vendégül pincéjében. Dr. Kuntár Lajos hangulatos írásban számolt be egy ilyen kirándulásról az 50-es évekből. Káldi János 1964-ben egyik legszebb versében emlékezik Szakály Dezsőre. A vers – mint kedves emlék – bekeretezve, jól látható helyre, a többi becses emlék mellé került a pinceszoba falára.

Nem tudni, hogy időközben mi kallódott el a személyes iratokból miután Szakály Dezsőné, férje halála után, lányához költözött. Dala József megkeresésére válaszolva, akkor töredékes anyagról írt. Ilus néni halála után azonban gyermekei rendezték a rájuk hagyott viszonylag nagy mennyiségű iratot, s ebből bocsátottak rendelkezésemre jó néhányat, mint már az elején említettem.

Verseinek számát nem ismerjük pontosan. 1933-ban a Kemenesalja című újságban felhívás jelent meg: *„Szakály Dezső 70-nél több versét tartalmazó kötetére 2 pengő 50 fillérért elő lehet fizetni"*[21] Ilyen kötettel nem találkoztam.

1933-ban jelent meg a Magyar Akarat! című, hazafias szavalókórusokat, verseket, dalokat tartalmazó kötete a Királyi Egyetemi Nyomda előállításában. Mindössze egyetlen példányt sikerült felkutatni néhány éve, a feltehetően csonka példány megmaradt 79 oldalnyi terjedelmében 37 vers van. A teljes kötetről, amely 48 verset foglal magába, a dolgozat írása közben kaptam információt gyermekeitől.[22]

A verseskötet szerzői kiadás, minden jog, a zenésítés joga is a szerzőé. A szerző közéletiségére vall, hogy az iskolák, az egyesületek, a cserkészalakulatok és a dalosegyesületek a nyilvános előadások jogát a könyv megvételével meg-szerezhették. A kötet első részében szavalókórusra feldolgozott hazafias, a kor irredenta szellemének megfelelő hangvételű versek találhatók. A további négy főcím alatt további hazafias, egyházi, majd szép számmal lírai versek vannak az aratásról, az otthonról, a szerelemről, az évszakokról, a Ság hegyről, a később megzenésített témákról.

Néhány vélemény a Magyar Akarat! című kötetről, főként a szavalókórusról.[23]

Ébresztő. *„Örömmel üdvözöljük az új könyvet, mely ésszerű beosztásánál fogva is alkalmas arra, hogy egyesületeink minden nagyobb erőfeszítés nélkül betanulhatják a kórusokat."*

Dunántúli Népművelő. *„Mint úttörő munkára mi, Vas megyeiek annál is büszkébbek vagyunk, mert írója is Vas megyei... Azért nevezem én a munkát úttörő munkának, mert új irányban a magyar irodalom elég szegényesnek mondható. A szavalókórusok a tömeghangulat irányítói lehetnek, mert szinte döbbenetes erejű hatást gyakorolnak a hallgatóságra."*

Néptanítók Lapja. *„A költeményeknek szépsége és nevelő hatása mellett figyelemreméltó értéke, hogy minden hazafias ünnepi műsor keretébe könnyen beilleszthetők."*

Részlet Kalma Pál budapesti ev. tanítógyűlésen tartott előadásából: *„Hallottam már sok beszédet és olvastam sok írást a magyar igazságról,*

de egyik sem volt rám olyan hatással, mint amikor egy szép orgonavirág illatos májusi vasárnapon végig néztem az őrségváltást az Országzászlónál. Felejthetetlen élmény marad számomra, amikor az őrségváltás alatt a Protestáns Árvaház 80 tagú szavalókórusa Szakály Dezső alsósági igazgató-tanító Magyar Akarat! című irredenta versét adta elő, precíz betanulással. A hatalmas gyermekkórus háromhangú lelkes szavalata szinte ostromolta a környező paloták falait..."

Szakály Dezső az ifjúság nevelése során valóban nagy súlyt helyezett a hazafias nevelésre. E célból hívta fel a figyelmet a szavalókórusok szerepére, "*melyek dicsérik az Istent, tanulják és tanítják szeretni a hazát és embertársainkat, szolgálják a nemzet egységének történelemépítő ügyét*".[24] Igen nagy részletességgel szólt a szavalókórussal kapcsolatos minden tudnivalóról, szervezési módszerről, hivatkozva saját tapasztalataira.

Módszertani kiadványában kifejti, mi a szavalókórus. Semmi esetre sem énekkar, hanem egy költeményt több csoportban adnak elő három, esetleg több hangmagasságban – ennek rendszerét pontosan kidolgozta és közli. A szavalókórus eredetét a régi görögöktől vezeti le, ahol ünnepi játékaik alkalmával két vagy több csoportos szavalókórusok szerepeltek. Az őskeresztény egyházak szertartásaiban is fontos szerepük volt a szavalókórusoknak. Példaként hozta a Lucázást, a regölést és egyéb népi játékokat, mint amelyekben jelen van a szavalókórus néhány eleme.

A fentiekből nyilvánvaló, Szakály Dezsőnek is volt kórusa, nem is akármilyen. Rendszeresen felléptek különböző ünnepeken, sikerrel. Dr. Ostffy Lajos főispán, dr. Ujváry Ede szombathelyi polgármester támogatásával előadták műsorukat Szombathelyen is. A kórus akkor 40 fős volt, 14 leány, 26 fiú. Foglakozott velük a sajtó is. A kórusnak egyre nagyobb volt a sikere, folyamatosan növekedett a létszám. 1933 őszén, amikor a katolikus egyház és Celldömölk nagyközség megünnepelte az apátság alapításának 800 éves jubileumát – jelen volt Serédy Jusztinián –, 180-an voltak díszmagyarba öltözve, s már felvonulásukkal is hatalmas sikert arattak. A fiúk díszmagyar viselete után nevezték el őket fekete seregnek.[25]

Legnagyobb sikerüket már 200 taggal – ságiak és celliek, fiúk és lányok, fiatalok és idősebbek – 1934. szeptember 23-án a Ság hegyi Trianoni emlékmű avatásán érték el, ami nem véletlen, hiszen Szakály Dezső hazafias költészetének ihletője az a trauma, történelmi igazságtalanság, amely országunkat Trianon után érte.

Itt egy kis kitérőt kell tenni az emlékmű építése kapcsán. A közvélemény általában úgy tudta, mert ezt írták meg, hogy a kereszt tervét Királyfalvy Pál egykori alsósági tanító álmodta meg. A terveket Halász Jenő budapesti építész készítette és Zsolnay Lajos sárvári építőmester volt a kivitelező. Minden bizonnyal ez így volt, csak egy név és egy esemény még hiányzik a felsorolásból: Szakály Dezső neve feltétlenül ide tartozik, az esemény pedig a mohácsi vész 400. évfordulóján a Ság hegyen 1926. augusztus 29-én tartott gyászemlékülés.

Az ünnepséget Vasvármegye és Szombathely város Kultúregylete szervezte.[26] A szónok, Jánossy Gábor Fohászkodás című rövid bevezetőjében utalt történelmi múltunk gyászos eseményeire.

Azt hiszem, tekinthetjük ezt a keresztépítés kiinduló pontjának. A kereszt közadakozásból elkészült. Feliratát az utóbbi időkig homály fedte. A helyi sajtó részletesen beszámolt az ünnepségről, a feliratról azonban nem szólt. Így hangzik: Nagymagyarországért Kemenesalja népe MCMXXXIV.

A kereszt múltbeli sorsával most nem foglalkozunk, az a lényeg, hogy felújítva díszkivilágítást kapott, messziről jelez az ide érkezőknek, az erre elhaladóknak. Az avatás nagy tömegeket vonzott, filléres vonatokon ezrek érkeztek, Pápáról pl. 1500-an jöttek át.

Elképzelhető, hogy a trianoni trauma, a történelmi háttér hatására az emlékmű ünnepélyes avatásának pillanataiban, milyen hatást váltottak ki az emelvényen díszmagyarba öltözött 200 tagú szavalókórus tagjainak ajkáról Szakály Dezső beintésére 3 szólamban felcsendült verssorok...

Visszatérve a verseskötetre... A szavalókórusban előadható verseket külön is kiadták a Szagán Nyomdában a kórus tagjai számára. Ebből is csak egyetlen példány található – természetesen gyűjtőnél.

Szakály Dezső írt egyházi tárgyú verseket is, például: Ének a kemenesmihályfai gyülekezet önállósulási ünnepélyére, s meg is zenésítette.

Amikor esküvők alkalmával a templomban felhangzik a „*Szent oltárod zsámolyánál térdet hajtva jó Atyánk*" kezdetű bevonulási ének, a jelenlévők közül vajon hányan tudják, hogy Szakály Dezső szerzeményét hallják.

Papírra vetett ünnepi köszöntőt barátja esküvőjére, házassági évfordulójára és számos más alkalomra. Néha az érintett családban lehet egy-egy ilyen tartalmú versére ráakadni.

Hadifogságban írt naplójában is – amely az ott töltött hónapok viszontagságait és a hazatérés részleteit tartalmazza – található egy ismertté vált költeménye: „*Földi, hazamegyünk!*" címmel. A napló egy részlete[27] és versei[28] közül néhány megjelent a PETIT REAL Könyvkiadó – tulajdonosa Szakály Gábor – gondozásában.

A HAGYOMÁNYÁPOLÓ

Szakály Dezsőnél vendégszeretőbb embert, szőlősgazdát keveset ismertem, ennek ellenére nem volt könnyű bejutni a pincéjébe annak, aki először járt nála.

A belépéshez „jogot" kellett szerezni. A jogosultságot az „ürgeivás" teljesítésével lehetett megszerezni. Tudomásunk szerint ezt a szokást sehol máshol nem gyakorolták, csak a Ság hegyen.

A hagyományt elődjétől, Szabó Péter kiscelli szolgabírótól „örökölte", aki évtizedekig volt gazdája a szőlőnek. Amikor idegen érkezett a pincéjéhez, megállította az ajtóban, teleöntött egy korsót – mely 4 dl jó sági bort tartalmazott – s felajánlotta barátságát. S ha a vendég kiitta a korsó tartalmát, beengedte, ha nem, azt mondta: „*Édes öcsém, kívül tágasabb!*" Ezt a hagyományt 1937-ben Szakály Dezső a szőlővel együtt átvette. Itt-ott módosított elődje szokásán, kialakított egy gyakorlatot, amit ő is szigorúan betartott.

Kívül-belül omladozó falak a régi présháznál

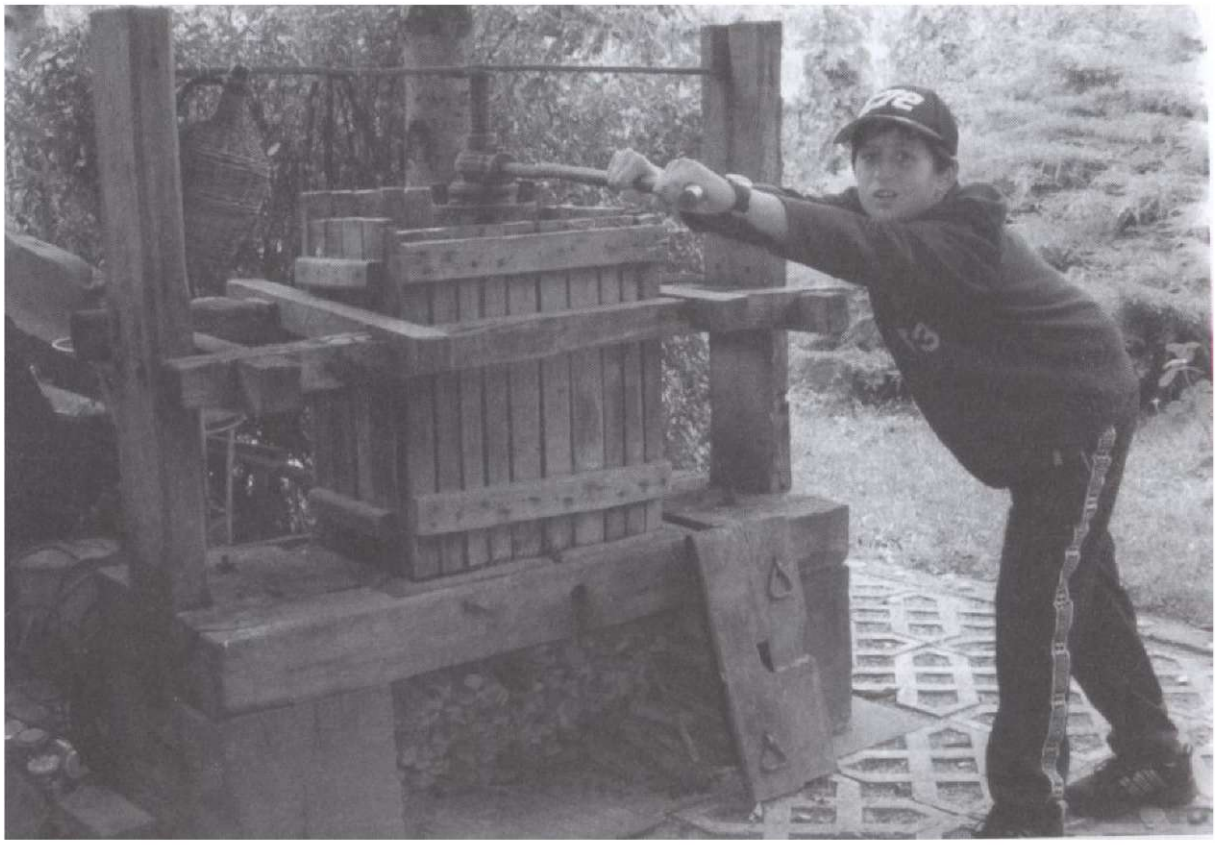

Dédunoka a már átalakított régi préssel

Tőlem is megkérdezték a mai fejjel gondolkodók: ha mindenkit behívott, nem éltek-e vissza a helyzettel. A gazdának ugyan 1200 négyszögöl szőlője volt, és ismerte azt a mondást, hogy ahol bor van, ott előbb-utóbb a muslica is megjelenik – ehhez alkalmazkodott.

Messziről kell indulni, hogy az ürgeiváshoz eljussunk. Először azt tisztázzuk, mitől ürge a Ság hegyi ürge, illetve mitől ürge a kancsó, a tulajdonképpeni avatóedény.

Sokat kutattam a jellegzetes tárgy történetét, mígnem a 70-es években a régi helyi sajtó mikrofilmezése után, azokat böngészve akadtam a megfejtésnek tekinthető közlésre, amelyet itt közreadok:

„A Ság-hegyi ürge.

Ki ne ismerné azt a virgonc, fürge kis állatot, mely kopár mezőkön tartózkodik és a télre való eleséget nagy szorgalommal gyűjti össze egész nyáron át.

A Ság-hegyi ürge teljesen ellentéte a mezei ürgének. Míg utóbbi virgonc, fürge, ébven, addig a Ság-hegyi „ürge" teljesen élettelen, úgy kell emelgetni, odébb tenni, stb. Ilyen Ság-hegyi „ürgélye" [sic!] van Szabó Péter kis-celli szolgabírónak a Sághegyen lévő pincéjében vagy 6 darab. A napokban lapunk főszerkesztőjének volt alkalma megismerni közülük egyet. Hogy olvasóink ne sokat törjék magukat a Ság hegyi „ürgék" kinézésén, formáján, eláruljuk, hogy Szabó szolgabíró úrnak az ürgéi úgynevezett vászonkorsókból álltak, és Szabó úrnál az a házirend, jobban mondva a pincerend az Ő „ nemzetközi ingyen vendéglátó pincéjében", hogy a vendégnek mielőtt a pincéjébe lépne, kötelessége egy „ürgét„ minden irgalom nélkül kiüríteni, mely 4 deci jó sági bort tartalmaz és csak ebbéli kötelezettségének elvégzése után van joga a pincébe lépni.

Mondanunk is felesleges talán, hogy még ez ideig nem akadt a vendégszerető szolgabírónak olyan vendége, aki az ürge kiürítése miatt megharagudott volna..."[29]

Időközben az ürge anyaga, alakja, űrmértéke is változott, kancsó formát öltött. Külön ürgéje lett a nőknek és külön a férfiaknak. Elmondás szerint az első Szakály-féle ürgék 5 dl és 7 dl-esek voltak. A háború során ezek tönkrementek, vagy elvesztek, a következő, Magyarszombatfán készíttetett kancsók – amelyek megmaradtak s a család birtokában vannak– ugyancsak próbára tették a mindkét nembeli vállalkozókat. Az ürgék méretéről érdeklődőknek Dezső bácsi azt szokta mondani: „*Nálunk a barátságot nem deciben mérik!*" Annyit azért elárult, egészen 1 liter nem fér bele.

A Ság hegyi bornak jó híre volt évszázadok óta. A hagyomány szerint királyok, előkelő urak fogyasztották. Itt van mindjárt a Mátyás királyhoz kapcsolódó történet. A Ság hegyet és környékét Kinizsi Pálnak, a törökverő kapitánynak ajándékozta, aki hálából Ság hegyi bort vitt királyának. Még az is előfordulhatott, hogy abból a pincéből töltötte meg edényeit, amelynek mestergerendájába 1476-os évszám volt vésve. (Bár a muzeológusok közt vita folyt, volt, aki a 4-est 5-ösnek olvasta. Akár így van, akár úgy, nagyon régi építményről van szó, mint műemléket nem sikerült megmenteni. A mestergerendát eredeti helyén, benne az évszámmal volt szerencsém látni.)

Jelentős birtoka volt a környék földesurának, a Megyesi Somogyi családnak. A délkeleti, déli oldal, fel a tetőig a hegykaputól a várútig, az ő birtokuk volt. A család leszármazottja, gróf Megyesi Somogyi János tanácsos a bécsi udvarban szolgált, később Ferenc császár alkancellárja volt, Bécsben élt. A hagyomány szerint a Ság hegyen termett borát oda szállítatta, és diplomáciai tárgyalásokon, értekezéskor sági bort szolgáltak fel. Ez tette híressé a Ság hegyi nedűt, később patikákban árulták mint gyomor- és bélműködést, emésztést serkentő italt. A gróf később a bencésekre hagyta a szőlő nagy részét, övék volt 1945-ig. Ezt a részt ma is a papok szőlőjeként emlegetik.

Mesélték, az egykori sági kántor, Bruszik Lajos Karsbadba ment kúráltatni magát gyomorpanaszai miatt. A főorvos megvizsgálta, és javasolta, igyék sági bort. „*Ott lakom*" – mondta a beteg. „*Akkor miért jött ide?*"– dörgedelmeskedett a főorvos. Erre azt mondják, hogy fontos a mérték!

A Habsburgok házirendjében volt egy pont, mely így szólt: a hercegek lakodalmi vacsorája alkalmával Ság hegyi bort kell felszolgálni, mivelhogy e bor nagyban fokozza a „nemzőképességet". Nem is volt náluk baj a szaporulattal. Bismarck német kancellár is sági bort ivolt – mondta Dezső bácsi a vendégeinek. Ebből már sejthető, hogy a közölt és hasonló történetek előadása részét képezte az avatási szertartásnak.

A pinceszoba falán látható-olvasható volt egy „kutyabőrre" írt nyilatkozat.

„Nyilatkozat"

„*Alulírott Hubert Sámuel vendéglős és Stetka Mihály földmérő celldömölki lakosok ezennel kijelentjük, hogy néhai Szabó Péter celldömölki volt szolgabíró, mint Ság hegyi szőlőtulajdonos, akivel mindketten személyes barátságban voltunk és vele pincéjében, amely alsósági 377. számú telekkönyvi betétben felvett I 3766 hrszám alatti ingatlanon fekszik, amely jelenleg Szakály Dezső alsósági igazgató-tanító tulajdona, gyakran kedélyesen elszórakoztunk ilyen alkalmakkor többször elbeszélte nekünk, hogy az 1880-as években több alkalommal szállított sajáttermésű sághegyi bort Bismarck Ottó, a nagy német vaskancellárnak, literenként egy forintért, sőt azt is beszélte nekünk, hogy I. Vilmos német császár részére is szállított sajáttermésű sághegyi bort Szita Károly akkori nyugalmazott pandúrkapitánnyal közösen.*"

Ezeket a tényeket sokszor hallottuk Szabó Péter jó barátjától, a nemrég elhalt Loránt Gyula akkori alsósági jegyzőtől.

Azt is beszélték, hogy I. Vilmos császár és a nagy vaskancellár orvosi rendeletre használta a Ság-hegyi bort. A fenti nyilatkozatban foglaltakat bárhol és bármikor készek vagyunk esküvel is megerősíteni.

Celldömölk, 1937. évi június hó 18. napján

Hubert Sámuel	Stetka Mihály
vendéglős	földmérő

1937./ ügy

Hivatkozással a mai napon fenti szám alatt készült jegyzőkönyvre, ezennel hitelesen tanúsítom, hogy az általam személyesen ismert Hubert Sámuel

vendéglős és Stetka Mihály földmérő celldömölki lakosok a fenti nyilatkozatot felolvasás után előttem sajátkezűleg írták alá.

Celldömölk, 1937 ezerkilencszázharminchét évi június hó 19-tizenkilencedik napján

Dr. Dóczi Kálmán
kir. Közjegyző

A nyilatkozat szövege felett középen a Ság hegy stilizált képe, balról és jobbról egy-egy hordó, a baloldalira a SÁGI, a jobboldalira 1883. van írva. A nyilatkozat szövegét fotó alapján közlöm. Az eredeti nyilatkozat Szakály Áron birtokában van, balatoni présházában. A gyerekek közül ő folytatja a szőlész és borász hagyományokat...

Amíg a múltidézésben Dezső bácsi Bismarckig eljutott, a kedves vendég már túl volt az első stación. Amennyiben az idő megengedte, minden alkalommal végigvezette vendégeit a szőlőn, szemléletes magyarázatot adott szinte minden tőkéről, a fajtákról, melyik milyen eredményt hozott a borversenyeken. Különösen szívesen beszélt az általa Miklós-telepről hozott új fajtákról. A pince mellett álló két nagy diófa alatt egy hatalmas asztalt körbeülve folytatódott az ismeretterjesztés a hegyről, Kemenesaljáról, főként a borról. Amikor már úgy gondolta, a vendég nagyon megszomjazott, no meg ő maga is, javasolta, menjenek be a pincébe. No végre ihatunk, gondolta a vendég. Azonban tévedett, az ajtóban a gazda megálljt parancsolt, amin nagyon meglepődtek.

Ha valaki, fürgeségét igazolva, előbb bement, meglepetés érte. Említsük talán Latabár Kálmán esetét, bár így történt mással is. Íme a tötténet Dezső bácsi előadásában: idősebb Latabár Kálmán egy művészcsoporttal Celldömölkön szerepelt. A kultúrotthon vezetősége – amint az lenni szokott – felkért, hogy vállaljam el a kedves társaságot a szokásos ürgés vendégavatásra.

Két busszal érkeztek, az első csoporttal –amelybe Latabár is belesodródott – több jogos vendég is érkezett, a másik busz műszaki hiba miatt késett.

Mivel sötét volt, nem lehetett a szőlőben kiselőadást tartani a Ság hegy rekonstrukciós terveiről, az általam meghonosított új fajták előnyeiről, hogy közben bevárjuk a második csoportot. Mit volt, mit tenni, bementünk a pincébe. A régi jogosok szokás szerint leültek. Latabár szintén. Erre, hogy az üres időt kitöltsük, az egyik jogos odaszólt a másiknak, ahogyan az ilyenkor szokás volt:

– Te kináltad hellyel?

– Én nem – válaszolt ő.

– Én sem – felelt a harmadik. Valamennyien rám néztek – talán Dezső bácsi?

– Hiszen joga sincs – válaszoltam én.

– Erre Latyi felugrott, és kirohant. Ekkor érték oda a másik busz utasai Dezső bácsi lányával, neki panaszkodott Latabár.

– Képzeld, egy öregember felkeltett a székről!

Ildikó lányom nyugtatgatta: – Itt figura van, Kálmánka, meg kell várni a végét. Egyébként az az öregember az édesapám.

– Miért nem mondtátok?...

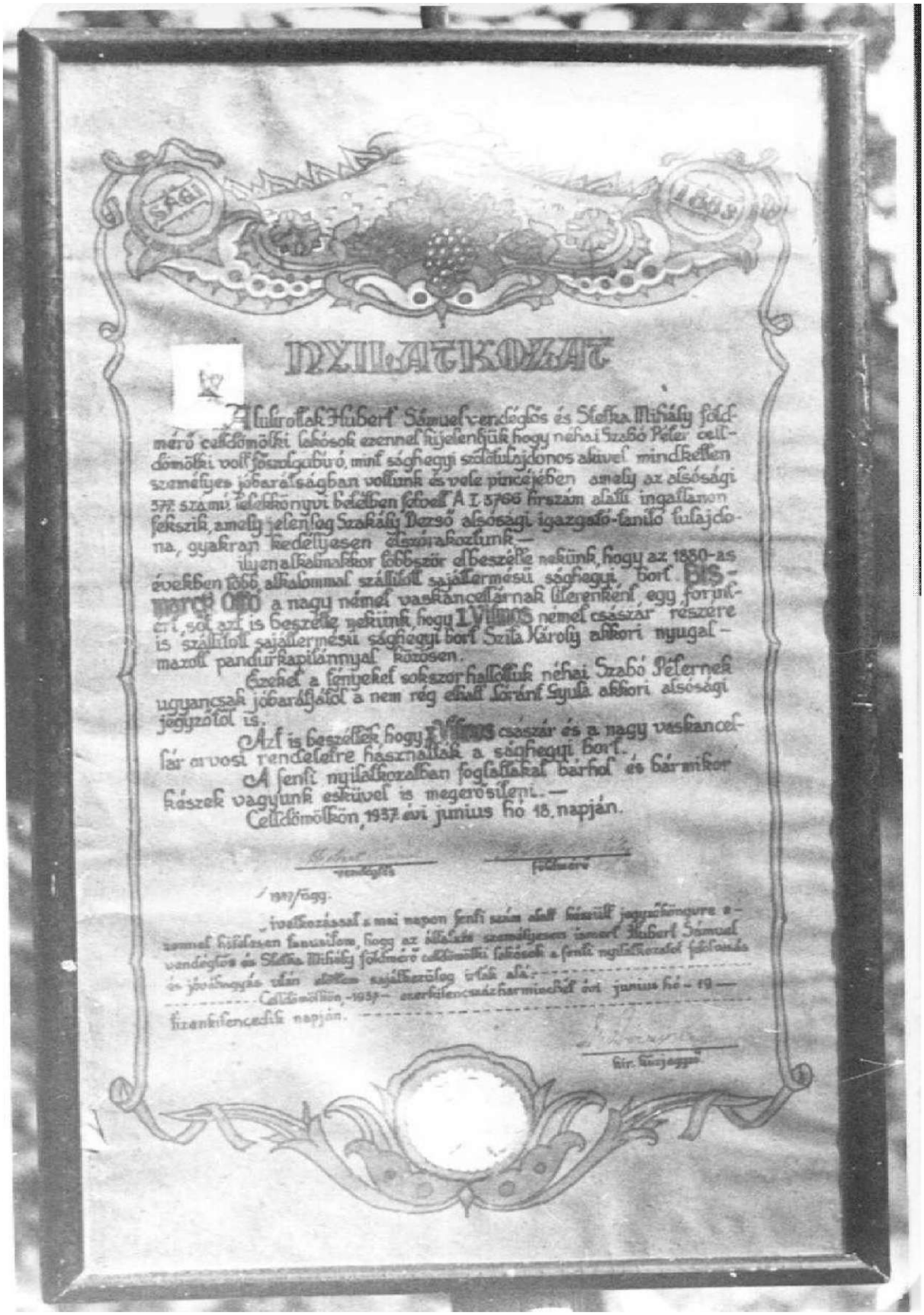

NYILATKOZAT

Alulírottak Hubert Sámuel vendéglős és Stefka Mihály földmérő celldömölki lakósok ezennel kijelentjük hogy néhai Szabó Péter celldömölki volt főszolgabíró, mint sághegyi szőlőtulajdonos akivel mindkettőn személyes jóbarátságban voltunk és vele pincéjében amely az alsósági 377. számú telekkönyvi betétben foglalt A I. 5786 hrszám alatti ingatlanon fekszik, amely jelenleg Szakály Dezső alsósági igazgató-tanító tulajdona, gyakran kedélyesen társalgottunk —

ilyen alkalmakkor többször elbeszélte nekünk, hogy az 1880-as években több alkalommal szállított saját termésű sághegyi bort BISMARCK OTTÓ a nagy német vaskancellárnak lilenfeld, egy fortinari, sőt azt is beszélte nekünk, hogy I. WILLIAMS német császár részére is szállított saját termésű sághegyi bort Szilá Károly akkori nyugalmazott pandurkapitánnyal közösen.

Ezeket a tényeket sokszor hallottuk néhai Szabó Péternek ugyancsak jóbarátjától a nem rég elhalt Sóránt Gyula akkori alsósági jegyzőtől is.

Azt is beszélték hogy I. WILLIAMS császár és a nagy vaskancellár orvosi rendeletre használták a sághegyi bort.

A fentiek nyilatkozatban foglaltakat bárhol és bármikor készek vagyunk esküvel is megerősíteni. —

Celldömölkön, 1937. évi június hó 18. napján.

vendéglős — földmérő

/ 1937/egy.

Ivelkezzünk a mai napon fentiek szám alatt készült jegyzőkönyvre azzal kijelentem tanúsítom, hogy az állandó személyesen ismert Hubert Sámuel vendéglős és Stefka Mihály földmérő celldömölki lakósok a fentiek nyilatkozatát fölolvasás és jóváhagyás után aláírták saját kezűleg írták alá. — Celldömölkön, -1937- ezerkilencszázharminchét évi június hó - 19 — tizenkilencedik napján.

kir. bírójegyző

Nyilatkozat

Sokan élvezték Dezső bácsi vendégszeretetét

Baj volt az ürgeivással is. A koros művész betegségei miatt nem ihatott alkoholt, azonban Dezső bácsi ezúttal kivételt tett oly módon, hogy megszavaztatta a jogot szerzetteket: egy arra vállalkozó vendég kiihatja-e az ürgét a művész helyett. Az egyhangúlag kikiáltott igen után Koós János – miután az övét már „kicsókolta" – kihörpintette művésztársa ürgéjét is. Latabár Kálmán így lett élvendég, pirossal írhatta be nevét a „gazda szívébe". Hajnalban az utolsó vendégek között hagyta el a pincét.

Szakály Dezső annyiban módosította elődje szokásait, hogy a vendég – ha eső volt, előre ne ázzon el stb.– beléphetett ugyan az ajtón, de nem ehetett, nem ihatott, nem beszélhetett, amíg a jogot meg nem szerezte.

Kivétel – Latabár Kálmánt kivéve – nem volt. Kuntár Lajos is megörökítette két társukat, akik nem itták ki az ürgét, így csak az ajtóból figyelhették barátaik szórakozását.[30]

Folytassuk az avatás szertartását egy másik konkrét esettel, amelynek „szenvedő" alanya dr. Tenk Antal egyetemi tanár volt.[31]

Akik jogot szereztek, iszogattak, az új vendég állt az ajtóban, s Dezső bácsi mesélt.

A Ság hegyi borral vigyázni kell, kivárási ideje van. Amelyik szőlősgazda többet ivott, aztán sietett haza, otthon érte el a hatás, aki lassabban, azt a hegykapu környékén bírta rá a maradásra. Az is előfordult, hogy a pincétől nem messze, a mélyútban a partoldalnak támaszkodva szenderült el az atyafi.

Beírás a „gazda szívébe”, gyertyafény mellett

A feleségek ismerték férjük szokásait, néha elébük mentek, bár ez nem volt mindig ésszerű cselekedet.

Az egyik feleség, ismerve férjét, elébe ment, s kérlelte: „*Aptya, gyere, mert elér a bor.*” A válasz: „*Inkább üljünk le, és várjuk meg!*”

De hát, akinek joga van!... Ismét koccintottak, évődtek, mintha az új vendég ott sem lett volna.

Annyit előre tudni kell – folytatta Dezső bácsi –, az erős ember egyre issza ki az ürgét, a gyenge kettőre, a vasutas (mindig, aki az új vendég) háromra, aki négyre, annak a vasutas sem köszön vissza. Kóstolni lehet, az nem számít ivásnak, aki azonban lemond a kóstolásról, és úgymond „kicsókolja” az ürge tartalmát, az élvendég lesz, és piros ceruzával írhatja be nevét a gazda szívébe – a pinceszoba falba vésett szívbe.

De hát, akinek joga van!...

Majd a gazda arról beszélt: errefelé mi azt a nótát fújuk, előbb jön a dolmány, azután a rékli, ezért a nők részére kisebb ürgét csináltattam, de a kedves idegen, ha jogot formál a férfiakkal való egyenjogúságra, a férfiakét is választhatja. Meg kell mondanom, erre nagyon sok példa van.

Amikor Dezső bácsi látta, hogy eléggé szomjas az új vendég, a jogosultakhoz fordult.

– Mintha lenne itt valaki…

– Az ám, tényleg – mormolták kórusban a többiek.

– Ismeritek?

– Úgy valamelyest…

– Feltehető róluk, hogy tisztában vannak azzal, ami szép hazánkban és a világban történik?

– Sejthetik – szólt közbe az egyik jogos –, mivel pedagógusok.

De hát, akinek joga van!... Kortyolgattak a jogosok. Egyikük a bor színét dicsérte, másikuk a fajtáját, a harmadik ette-rágta, a szájában locsolgatta, s olyan arcot vágott hozzá, mintha nirvánában ülne, és élvezné a hetedik menyország örömeit.

De hát, akinek joga van!...

És folytatódott a ceremónia a haladó hagyományok felsorolásával.

Minek ez a sok beszéd – gondoltam –, enélkül is ápolnék én mindent és mindenkit, főleg a taplóvá száradt torkomat!

De hát, akinek joga van!... Hörpintgettek a jogosok.

Dezső bácsi folytatta: – Ahogy a társadalmi és a családi életnek megvannak a törvényei, ugyanígy a hegynek és a pincének is.

Első és legfontosabb parancsolat: a gazdát sem megverni, sem megveretni nem szabad!

Második: mivel a bort nehéz fizikai munkával termeltük, azt csak meginni szabad, kiönteni nem!

Harmadik: angolosan távozni nagyfokú illetlenség!

Negyedik: a mulatság végén a gazda javaslatára megisszuk a Szent János áldását, amely egy pohárnyi és egy korty…

Nem is vártam tovább egy pillanatig sem, nagy lendülettel számhoz emeltem az ürgét, és egy húzásra „kicsókoltam" – emlékezik Tenk Antal.

– Bravó, szép volt – mondta Dezső bácsi –, itt a piros ceruza.

Két régi avatott, G. Dezsőné és M. Jóska bátyám, akik ajánlóim voltak, egy-egy hatalmas gyertyával kísértek a falba vésett szívhez. Homályosan láttam néhány ismerős nevet: Kispista István, Ambrus Kyri, Latabár Kálmán, Kovalik Károly… Arra is emlékszem még, hogy Dezső bátyám elébem állt két teli pohárral, és imigyen szólt:

– Amikor az új vendég megitta az ürgét, ősi szokás és a pince törvénye szerint az első pohár bort a gazda egészségére kell meginnia. Mielőtt ez megtörténne, köszöntelek jó borivó öregapám köszöntőjével: *„Egészséggel jó barátom, barátomnak barátja, barátod barátjának barátja. Adja isten, jó barátom, barátomnak barátja, hogy a barátod barátjának is jó barátja lehessek!"*

Hát így történt – emlékezett vissza dr. Tenk Antal, aki egyhetes Kemenesalja útjáról hazatérve, írásba foglalta élményeit. Többek között ezt írta: *„Hogy csak a legrangosabbakat említsem, voltam Egerben, Badacsonyban, Bogláron, Izsákon, Helvécián. Ezek a pincelátogatások bármily kellemesek voltak is, csak tűnő epizódként maradtak meg emlékezetemben. A mostani, a legutóbbi azonban, meggyőződéssel mondhatom, örök élmény marad…"*[32]

Három évtized múlva ezt írta: *„Szakály Dezső bácsi emlékét soha sem fogom elfelejteni!"*

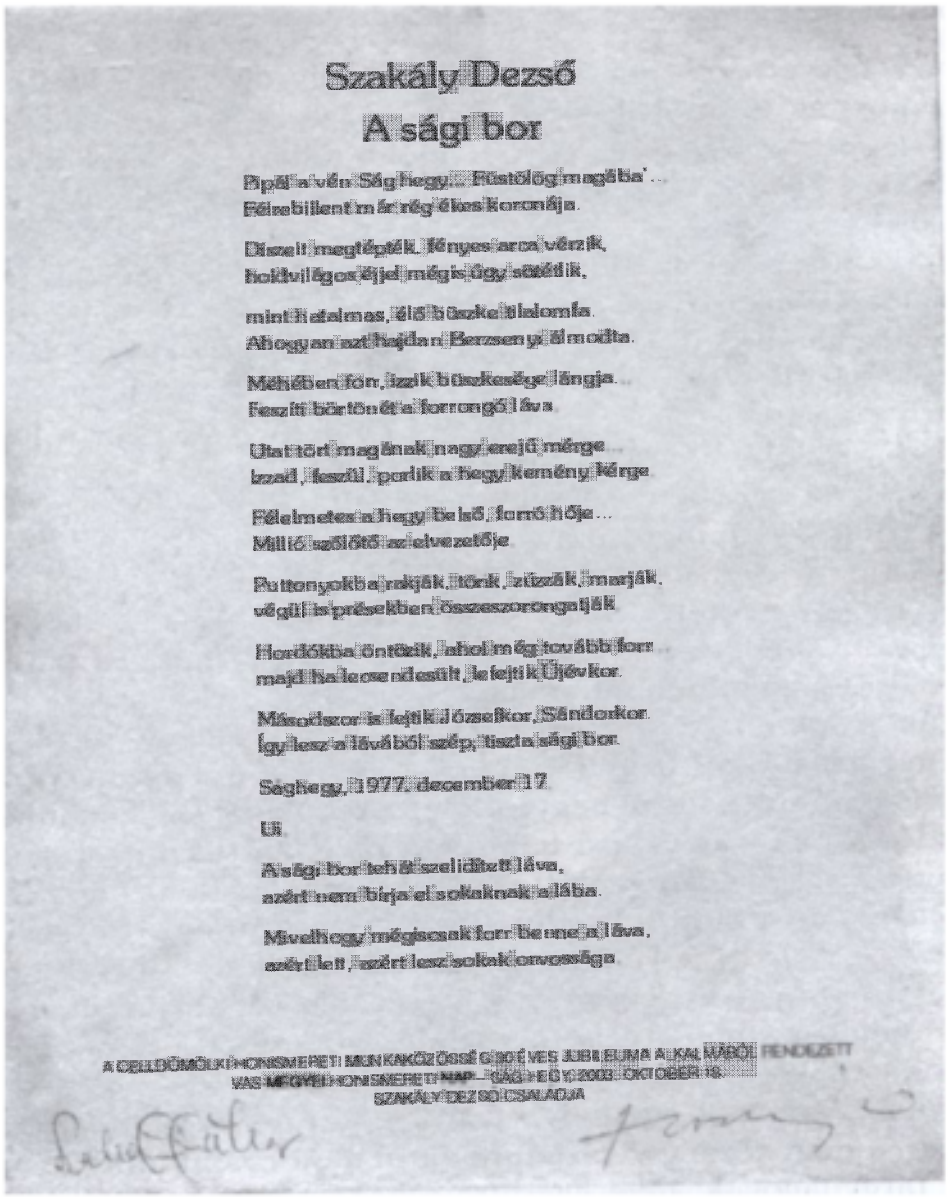

Szakály Dezső

A sági bor

Pipál a vén Sághegy... Füstölög magába'...
Félrebillent már még ős koronája.

Díszelt megtépték, fényes arca vérzik,
holtvilágos éjjel mégis úgy sötétlik,

mint hatalmas, élő büszke tölgyfa.
Ahogyan azt hajdan Berzsenyi álmodta.

Méhében forr, izzik büszkeség lángja...
Feszíti börtönét a forrongó lava.

Utat tör magának nagy erejű mérge...
bzzd, leszíl, perlik a hegy keménykérge.

Félelmetes a hegy belső, forró hője...
Millió szőlőtő az elvezetője.

Puttonyokba rakják, tönk, zúzzák, marják,
végül is présekben összeszorongatják.

Hordókba öntözik, ahol még tovább forr...
majd ha lecsendesült, lefejtik Újévkor.

Másodszor is lefejtik Józsefkor, Sándorkor.
Így lesz a lávából szép, tiszta sági bor.

Sághegy, 1977. december 17.

Ui.

A sági bor tehát szelídített lava,
azért nem bírja el sokaknak a lába.

Mivelhogy mégiscsak forr benne a lava,
azért lett, azért lesz sokak orvossága.

A CELLDÖMÖLKI HONISMERETI MUNKAKÖZÖSSÉG 30 ÉVES JUBILEUMA ALKALMÁBÓL RENDEZETT
VAS MEGYEI HONISMERETI NAP – SÁG HEGY 2003. OKTÓBER 18.
SZAKÁLY DEZSŐ CSALÁDJA

A sági bor dícsérete Szakály Dezsőtől

Káldi János költő is tollat fogott a látogatás emlékére. Íme a vers:

„Ez az igazi, ez a hegy, ez a pince a délutánias, szomorú borúban, ahogy szállnak a fák, rajtuk szelídkés, finom koszorú van, ez az igazi, az „ürgeivás", a szavak füstje, ahogy leng a homályban; nem vesződni a gonddal, csak egymás szívébe nézni vidáman, fölírni nevünk a pince falára, két gyertyaláng között – akár holdsütésben; tudjuk, hogy ezt is itt kell hagyni – mint mindent – s nem busongni mégsem. Ez az igazi, ez a közös derű; ez nő naggyá, ez lesz feledhetetlen, míg minden felhő elmegy a maga útján – a kinti és benti végtelenben."

És ezt írta a vers kísérőjeként: *„Nagyon meleg szeretettel adom ezt a verset Szakály Dezső bátyámnak, a napszívű embernek, feléjthetetlen barátságáért a pincéjében töltött órák emlékére."*

A SZŐLÉSZ-BORÁSZ

Mielőtt erre a fejezetre részletesen rátérnék, egy dologról feltétlenül szólnom kell. Az államosítás után, 1948-ban Szakály Dezső lett az igazgató, miután – mint mondták – az evangélikus egyház előbb adta be a derekát. A két egyház között rivalizálás folyt, és kisebb villongások is voltak, amelyek hol csitultak, hol élénkültek.

Ismerjük az 1950-es évek természetét a különböző személyek elmozdítására. Szakály Dezsőt 1955-ben egy bejelentés („feljelentés") nyomán leváltották. Tanítóként még maradhatott volna, de ő azt mondta – mert a döntés megdöbbentette, elkeserítette –, ha igazgatónak nem jó, ne legyen jó tanítónak sem, és távozott a pedagógusi pályáról. Ekkor alakult meg a Legeltetési Bizottság, annak pénztárosa lett. A bizottság keretében jött létre a járásra kiterjedő Mesterséges Termékenyítő Állomás, ott főelőadó lett. Két évet rádolgozva, 1967. január 31-én ment nyugdíjba.

Ezt követően még inkább a szőlőnek szentelte minden szabad idejét.

A szőlő iránti szeretetét gyermekkorából hozta magával, elindított egy olyan folyamatot, amely a jobbítás irányába máig is hat, és például szolgál. Vannak ennek jól érzékelhető állomásai.

1945 után – sok-sok egyéb egyesülési forma mellett – felrúgtak egy több évszázados gyakorlatot: a hegytörvényt. Egyes elemei Szent László királyig vezethetők vissza, amelyek a hegyi életet szabályozták. Lássuk a szüretet. Régen a szedés idejét a hegybíró határozta meg, előtte még a sajátjából sem szedhetett a gazda. Ezzel biztosították a minőséget. Ma az olaszrizling – mint uralkodó fajta – beérés előtt a hordóba kerül, mert elfogyott a bor, vagy ráfogják, hogy rothad. A hiányzó cukrot a „sárvári napfény" biztosítja. Lényeges megemlíteni: egészen a hegyközségek létezéséig törvény szabályozta még a közlekedés rendjét is, nem vólt ennyi csellengő ember a hegyen, mint ma. A hegypásztorok pedig feladatuk magaslatán álltak.

Szakály Dezső érzékelt egy helyzetet, tele kérdésekkel, s kereste azokra a választ. Tudta, a hegyközség visszaállításáról akkor nem lehetett szó.

Legyünk tárgyilagosak, nem szerette a későn érő olaszrizlinget a hegyen. Számára is az volt a kérdés, mint azóta sok kutatónak, nemesítőnek: lesz-e olyan új fajta, amely segíthet a hegy fajtaszerkezetének átalakításában?

Nem a saját feje után ment, figyelte a szakirodalmat, kapcsolata volt kísérleti telepekkel, főként a Kecskemét melletti Katona-teleppel. Többször járt ott. A kísérleti üzem vezetője, Kocsis Pál nemesítő útmutatásai alapján hozzákezdett a kísérletekhez. Először kivágott 10 sor szőlőt, és helyét különféle fajtákkal betelepítette. Borszőlők: Kocsis Irma, zalagyöngye, ezerfürtű, jubileum 75, bouvier, svájci fűszeres tramini, oportó, kékfrankos, kurucvér. Csemegeszőlők: olimpia, cardinál, szőlőskertek királynője, Pannónia kincse, favorit, narancsízű. A tőkékről térkép készült, s minden fajtáról, minden tőkéről külön feljegyzést készítettek fürtszám és súly, fajtánként pedig cukorfok és liter szerint, s egyéb fontos jellemzőket is feljegyeztek. Ebben komoly szerep jutott konkrét feladatokra lebontva gyermekeinek: Gábornak, Áronnak és Ildikónak.

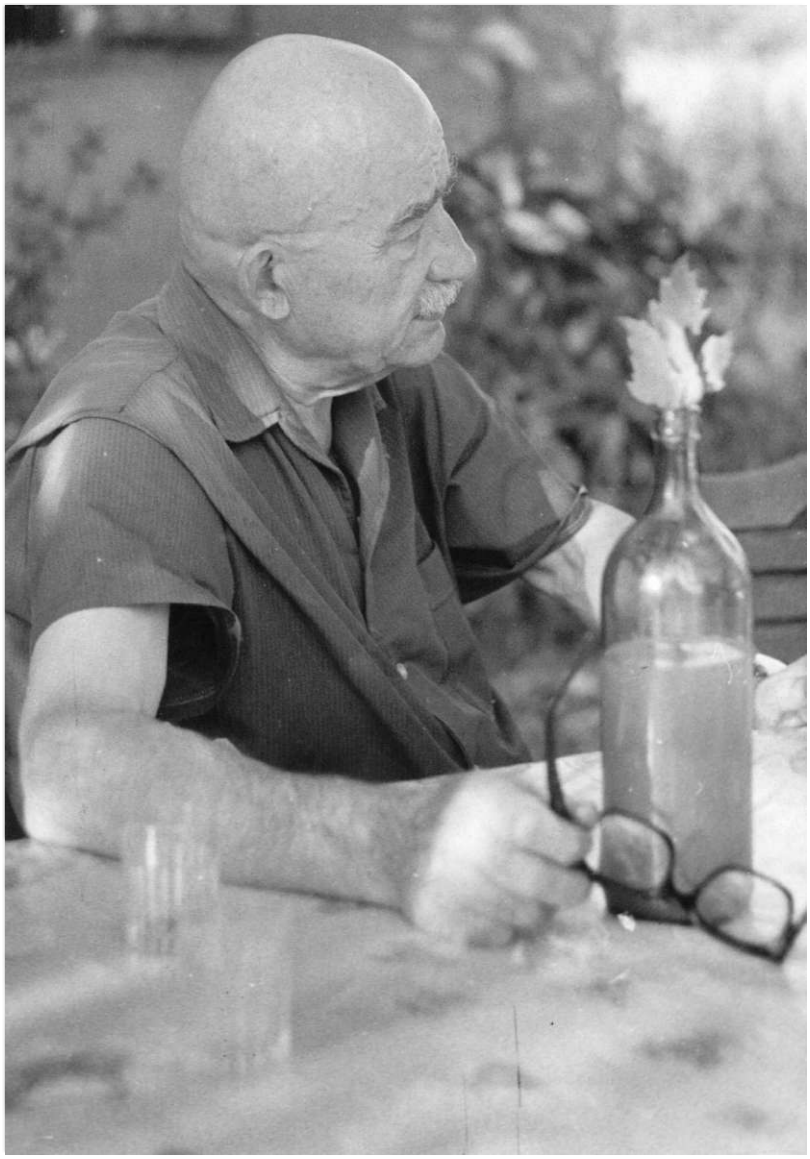

Szakály Dezső borász öregkori képe

Amikor az újonnan telepített fajták néhány év múlva beálltak, szaktanácsadóival együtt kiválasztották azokat a fajtákat, amelyekkel a szőlő másik felét betelepítették. Ezek terméseredményeit és a bor jellegét is figyelembe véve, kiválasztották azt a néhány fajtát, amelyet Szakály Dezső javasolt a Ság hegyi szőlősgazdáknak új telepítéshez és pótláshoz. A szőlőkultúra váltásához legmegfelelőbbnek az ezerfürtű – a tramini és a hárslevelű keresztezéséből nemesített – szőlőfajtát tartotta. Ezekkel a kísérletekkel Dezső bácsinak az volt a közelebbi célja, hogy a Ság hegy talajához, földrajzi adottságaihoz, az uralkodó széljáráshoz jól alkalmazkodó, korán, szeptemberben érő szőlőfajtákat honosítsanak meg a Ság hegyen. Ennek érdekében még oltványtelepet is létesített konyhakertjében, hogy az érdeklődő szőlősgazdákat ezzel is segítse, s nem utolsósorban alacsony nyugdíját kiegészítse.

A távolabbi cél még merészebb volt: borpalackozó létrehozása, hogy ne kelljen Sárváron fillérekért leadni a drága szőlőt. Palackozót azonban az illeté-

kes szervek csak ott engedélyeztek volna, ahol azonos fajtajellegű szőlőből készül a bor. Ugyanis óriási gond volt akkoriban az értékesítés, Dezső bácsi ezért javasolta az egységes, e tájra jellemző bor nagybani előállítását, mert a piacon csak így lehet megmaradni. A mai kutatók, nemesítők is ugyanezt mondják.

A kísérletekkel Szakály Dezső a következőket hangsúlyozta: akinek rizlingje van, és elégedett vele, az tartsa meg, aki viszont új telepítésen gondolkodik, annak az új fajtákat ajánlotta.

Sajnos, az olaszrizlinges gazdák félremagyarázták Dezső bácsi szándékát, azt terjesztették róla, ellensége az olaszrizlingnek, azzal vádolták meg, hogy ki akarja irtani a Ság hegyet.[33] A meghökkentő támadást nehezen emésztette meg. A mindenkor másokért, a kisebb-nagyobb közösségekért munkálkodó ember nem értette, hogy értelmes emberek, köztük akkori funkcionáriusok miért nem képesek a jövőbe látni. Hitében rendült meg, s az erős akaratú, sokat dolgozó idős ember – bár mindig vallotta soproni igazgatója gondolatát: erős akarattal király is lehet az ember – kezdte feladni a küzdelmet, olyannyira, hogy az első vevőnek eladta a felújított szőlőt – évtizedes munkája gyümölcsét. És kezdte feladni a betegségeivel folytatott hosszú küzdelmet is – hamarosan ágynak dőlt. Ekkortól nem a Ság hegyre honosítható szőlőfajtákról írt, hanem kezdte papírra vetni az élettől, a szeretteitől, a barátaitól búcsúzó versei – kissé még mindig bizakodó – sorait…

Megjegyezni kívánom: hogy annak idején a szőlő politikafüggő lett. Amikor a háztáji gazdaságok kialakultak, a szőlővel is rendelkező gazdák ragaszkodtak a szőlőhöz, de a szántóhoz is. Miután a háztáji terület kötött volt, a szőlőt a család, a rokonság között megosztották. Így a szőlő „*egyben maradt*", és a szántó is megmaradt. Most, amikor a hegyközségek újra megalakultak, megint a terület-nagysághoz kötötték a tagságot, s hogy ne kelljen fizetni, tovább osztották a szőlőt. Így napjainkra több mint 2000 tulajdonos van, és ez nagyban meghatározza a hegy jövőjét. Vannak jelek a terület koncentrációjára, de ez nagyon lassú folyamat.

Évek óta nem hagy nyugodni a gondolat: mi történt Szakály Dezső kiváló szőlőjével, vendégváró szívpincéjével. 2003 nyarán az új tulajdonostól sikerült megkapni az üres pince kulcsát. Körülnéztem a pincében és környékén – szomorú látvány fogadott. A régi híres szőlő az enyészeté, a kőből épült pince vakolata kívül és belül omlik. Szerencsére a falba vésett szívek állapota még jónak mondható, a nevek olvashatók a gipszlapon.

Dezső bácsi egyik alkalommal 100-200 híresség nevét említette a sok száz, talán ezernél is több név közül – politikusok, írók, művészek, kutatók és ismerősök férnek meg egymás mellett jó barátságban Ausztráliától Kanadáig.

Olyan különlegesség ez, amit védeni kellene, mindenképpen meg kellene menteni az enyészettől.

Gyakran hallunk a borturizmussal kapcsolatos tervekről. A Ság hegy fellendítésére az egykori híres Szakály pincénél jobb ajánlólevelet el nem tudok képzelni.

JEGYZETEK

1) Szakály Dezső örököseinek birtokában van egy feljegyzés, mely szerint 1939. június 5-től 1939. augusztus 31-ig 207 ügyben járt el, segítette a hozzá fordulókat. Ezt tette később is. Öregkori verseiben írja: „Bár nem vittem sokra:

rangot, vagyont nem szerztem,
de sok balyos ember
könnyét sokszor letöröltem."

2) *Kuntár Lajos*: A vasi írók Ság hegyi ürgézése. In: Vasi kalendárium, 2000. Szombathely, 1999. (továbbiakban: Kuntár, 1999.) 175-178 p.

3) *Tenk Antal*: Ürge kaland a Ság hegyen. Kézirat. Mosonmagyaróvár, 1972. (továbbiakban: Tenk, 1972.) 7 lev.

4) A Celldömölki Honismereti Munkaközösség 30 éves jubileuma alkalmával rendezett Vas Megyei Honismereti Napon, 2003. október 18-án, „Szakály Dezső 1903-2003" címmel elhangzott előadás.

5) Magyarországi boszorkányperek, 1529-1768. Közread. Schram Ferenc. 1. köt. Bp., 1970. 530-543 p. Itt részletes leírást találunk a per lefolyásáról.

6) Magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1. rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Bp. 1912. 28-29 p. (Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozat; 42.)

7) A község jószívű tanítója Herics Jenő saját pénzén vett tankönyvekből tanítgatta és tanév végén bevitte a nagykanizsai polgári fiúiskolába és ott levizsgázott az 1-2. osztályból, majd a 3-4. osztály anyagából.

8) Ifjú és tanítóképzős éveire vovatkozó közlés forrásanyagául Szakály Dezsővel az 1970-es évek elején folytatott beszélgetésből készült jegyzeteim szolgáltak. Az összejövetelen részt vett Dala József egykori tanácselnök és dr. Szente Sándorné egykori művelődési osztályvezető. Ezúton is köszönöm a Szakály örökösök hathatós támogatását.

9) A Prónay különítmény kegyetlenkedéseit, tagjainak névsorát közli: Somogy. Összeáll. Horváth Sándor. [Bp.] 1988. 33-34 p. (Magyarország megyéi)

10) Kempis Tamás négy könyve Krisztus követéséről. 7. kiad. Nagyvárad, 1915. X, 344 p. (Lelki kincstár; 1.)

11) Evangélikus gyülekezeti irattár Alsóság (továbbiakban: Egyi.) Másolat. Egyházi ének és zene képesítéséről.

12) Működési Bizonyítvány. A Szakály örökösök tulajdonaban.

13) Egyi. Kivonat az alsósági ág. h. ev. Leányegyházközségnek ... tanítóválasztó közgyűlésről felvett jegyzőkönyvéből.

14) Azon birtokok eladásának vagy elcserélésének feljegyzése, melyek a Sági Promontóriumon vagynak. (1-59. tétel, 1832-1839. Másolatban a szerzőnél.)

15) *Berecz Dezső*: Kortörténeti tanulságok százegynéhányéves apai intelmekről. Berecz József tanító levelei Sopronban tanuló Ábel fiához; 1860-1868. = Soproni Szemle (továbhiakban: SSZ) 1973. 4. sz. 307-320 p.; *Uő.*: Régi levelek kortörténeti tanulságai. Berecz József tanító levelei fiához, Ábelhez; 1868-1894. = SSZ, 1975. 3. sz. 252-258 p.

16) Egyi. Koczor Márton és Balázs Béla dolgozatát lásd a gyülekezet „Arany" könyvében.

17) Egyi. Tanítói Hiványlevél. (Haitl Ilona megválasztásáról.) A választás előzményeit lásd még *Nagy Piroska*: Fehér országutak. Bp. 1962. 25-27 p.
18) Egyi. Tanítói Hiványlevél. (Haitl Ilona megválasztásáról.)
19) Egyi. A Sági Evang. Iskola tanítói Fizetésének Évenkénti beszolgáltatásáról szóló Nyugtatós Könyv Szereztetett 1848.
20) Uo.
21) Szakály Dezső. = Kemenesalja, 1933. aug. 20. 2. p.
22) Szakály Dezső: Magyar akarat! Hazafias szavalókórusok, versek, dalok. Bp., 1933. 95 p.
23) A véleményeket a szerző közli könyve végén, a hátsó borítón. Szakály Dezső: Hogyan tanítsuk a szavalókórust? Vezérkönyv a karban való szavalással foglalkozók részére. Bp. é. n. (továbbiakban: Szakály, é. n.) 47 p.
24) Szakály, é. n. 4. p.
25) A szavalókórus ruházata. Fiuk: fekete csizma, fekete nadrág, fekete mellény, bőujjú fehér ing, fekete kalap árvalányhajjal. Leányok: fekete félcipő, fehér alj, rövid ujjú blúz, piros mellény, zöld kötény. Pártát nem viseltek.
26) Emléklapok Vasvármegye és Szombathely város Kulturegyesületének a mohácsi vész 400 éves évfordulóján a Sághegyen 1926. augusztus 29-én tartott gyász-emlékülésről. Szombathely, 1926. 10 p.
27) Hadifoglyok írják... Hadifogolysors a második világháborúban. Szerk. Papp Tibor. Bp. é. n. 106-107. p. (Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok)
28) Anyám, légy a reménységem. Jeles ünnepnapok. Anyáknapi köszöntők. Szöveggyűjtemény. Összeáll. Pelyhe Andrásné. Bp., [1995.] 86. p.; Ünnepel az iskola. Jeles napok az évadnyitótól az évzáróig. Szöveggyűjtemény. Összeáll. Pelyhe András. Bp. 1995. 48. p.
29) Ság-hegyi ürge. = Kis-Cell és Vidéke, 1900. aug. 5. 3. p.
30) Kuntár, 1999. 178 p.
31) Tenk, 1972. 3-7. lev.
32) Tenk, 1972. 2. p.
33) „Sághegy marad" Vita-anyag. Celldömölk, 1978. 21 p., mell. 6 p. A Vas Megye Tanácsa VB Járási Hivatal kiadásában megjelent összeállítás a megyei napilap hasábjain lezajlott vitát foglalta össze. Lásd *Szakály Dezső*: „A Sághegy marad." = Vas Népe (továbbiakban: VN) 1977. nov. 5. 5 p.; *Maráczi László*: A Sághegyért tenni kell. = VN, 1977. nov. 27. 10. p.; *Hanzsér László*: A „Sághegy marad". Részlet egy hosszabb írásból. = VN, 1977. dec. 3. 4. p.; *Fehér Tamás*: A "Sághegy marad". = VN, 1977. dec. 14. 4. p.; *Balázs Rudolf*: A Sághegy marad! Adalék. = VN, 1977. dec. 25. 10. p.; *Laky Rezső*: A Sághegy marad. Hozzászólás. = VN, 1977. dec. 30. 4. p.; *Danka Imre*: A Sághegy marad. Hozzászólás. Állami támogatás, fajta, kisparcellák, tájkörzet. = VN, 1978. jan. 11. 4. p.; *Pósfai Horváth János*: Mit adott, mit hoz a sághegyi meditáció. Vitazáró. = VN, 1978. jan. 15. 4. p. A sokszorosított anyagot Dala József járási hivatali elnök levél kíséretében küldte el a vitában résztvevők és az érdeklődők számára. A levélben többek között ez áll: „Amikor ezt az anyagot nagy tisztelettel az érdeklődők kezébe adjuk, külön megemlítem Szakály Dezső barátunk nevét, olyan személyt kiemelve a sorból, aki fáradhatatlanul, anyagi és szellemi kapacitást nem sajnálva a legtöbbet tette a sághegyi szőlőkultúra érdekében."